

Günlük İletişimde Dil – Davranış İlişkisi

Speech Act In Everyday Life

Erdoğan YÜCEL*

ÖZET

Günlük iletişimlerde meydana gelen iletişim kazalarında hep yanlış anlaşılmaktan şikâyet ederiz. Ancak “Acaba kendimizi yanlış mı ifade ettik?” diye pek düşünmeyiz. İletişimde temel bir kural vardır: Ne kadar konuşursanız konuşun, söyledikleriniz karşı tarafın algıladığıyla sınırlıdır. Dolayısıyla iletişimde temel unsur alıcıya mesajı amaca uygun olarak gönderebilmektir. Bu noktadan hareketle sağlıklı bir iletişimde dilin sadece sentaktik veya semantik boyutuyla yetinmek doğru bir yaklaşım değildir. Sağlıklı bir iletişim için bu iki hususu tamamlayacak olan pragmatik boyutu da göz ardı etmemek gerekir. Bu husus aynı kültür mensuplarının iletişimde daha az zorluk çıkarırken, hedef dil mensuplarıyla kurduğumuz iletişimlerde daha büyük sıkıntıları meydana getirmektedir.

İletişimi en basit şekilde şöyle tanımlamak mümkündür: İletişim, göndericinin uygun bir kanal aracılığıyla alıcıya mesajını ulaştırmasıdır. Ancak iletişimi pragmatik açıdan irdelediğimizde, karşımıza çok daha karmaşık bir yapı çıkmaktadır. Yani, Keller’in (1994, s. 104) de ifade ettiği gibi iletişim, bir başkasına, açık bir şekilde, bir bildirim yapmak amacıyla gerçekleştirilen her türlü davranıştır. Tanımda yer alan “davranış” kavramı bizzat “ifade” kavramıyla örtüşmektedir. Çünkü bir kişi herhangi bir ifadede bulunduğu anda, aynı zamanda bir davranış biçimini de sergilemiş olur (Hufeisen-Neuner, 2003:107). Bu sebeptendir ki, dil ve davranış kavramlarını birbirlerinden ayrı düşünmek imkânsızdır. Keller’in yukarıda yer verilen tanımının devamı şöyledir: “İletişim, beraber yaşadığımız insanları belli işaretler vasıtasıyla, belli bir amaca yönelik olarak etkilemek; bu etkilemeyi yapmak isterken de, karşı tarafın etkilenmeye değer bir sebebi fark edebilmesidir.” Tanımın bu kısmını irdelediğimizde, iletişimin özünde alıcıyı bir amaca yönelik olarak etkilemek gerektiği hususu ön plana çıkmaktadır. Zaten “iletişim kazaları” da (critical incidents) amaca uygun olarak etkilenmenin başarısız olduğu durumlarda karşımıza çıkmaktadır. Ancak hemen şunu da eklemek gerekir ki, farklı kültür mensupları arasında yaşanan iletişim kazaları, aynı kültür mensupları arasında da yaşanmaktadır. Bir başka ifadeyle, iletişim kazaları hem interkültürel hem de intarkültürel boyutta yaşanabilir.

Anahtar Kelimeler: İletişim -Konuşma - Semantik - Sentaks - Pragmatik

Çalışmanın Türü: Araştırma

ABSTRACT

We often complain about the communicative inefficiency in daily communication. However, we don't ask the question, “Have we expressed ourselves wrong?” There is a crucial principle in communication: No matter how much you speak, your speech is limited with the listener's skill of understanding. Therefore, the major factor in communication is to give the right message to the receiver. Taking this point into consideration, it is not right to delimit the language to syntactic and semantic dimensions in a healthy communication. The pragmatic dimension, which complements these two dimensions, should not be ignored. It may cause less difficulty in communication of the members of the same culture; however, it becomes the source of more significant inconvenience in our communication with the target language speakers.

Communication can basically be defined as follows: Communication is the sender's transmission of his message through a suitable channel to the receiver. However, researching communication from a pragmatic perspective points to a more complex structure. As stated by Keller (1994, p. 104), communication is every behavior that is performed to send an explicit notice to another person. The notion “behavior” corresponds to the term “expression” because when a person expresses something, he at the same time displays a behavior (Hufeisen-Neuner 2003, p. 107). That is why it is not likely to dissociate the notions of “language” and behavior. The rest of Keller's definition given above is as follows: “Communication is influencing the people in our environment by means of certain signs, and for certain purposes; it is also the other party's realization of a reason that is worth being aware of during our attempt to influence. Scrutinizing this part of the definition features communication requires, at its heart, influencing the receiver purposefully. Thus, critical incidents are confronted in situations where this purposeful influencing fails.

Suppose that the sender directs his question “Şekerini uzatabilir misiniz?” (Could you please pass me the sugar?) to the receiver in an intra-cultural environment. Regarding this expressing only through a grammatical view will lead to failure in communication. For instance, if the hearer of this question answers “Evet, uzatabilirim” (Yes, I can pass!) and does not give the sugar to the sender in this communication, the sender will be disappointed. Therefore, the question “Şekerini uzatabilir misiniz?” (Could you please pass me the sugar?) is not a real question but just a polite request. In fact, no individual involved in a communication can stay completely out of implications. In other words, we are quite experienced in implicature. From this point of view, it will be a pertinent mark to reemphasize that language and behavior are inseparable. We give clues about our character just beginning from the moment we send our message to the “receiver.” That is why, we can judge people for being “rude” or “polite” even depending on their expressions.

Another critical issue is that gestures and mimes are as effective as verbal expressions. Sometimes a communication is likely to lead to failure because of inconvenient gestures and mime. We have to be aware that we communicate with the person who is

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi

trying to communicate with us even when we give no response to him. Namely, it is impossible not to communicate. For instance, we communicate even if we do not reply a person who greets us. No doubt, no one can claim that this is a healthy communication. Just at this point, it is also worth reminding that it is a necessity to take issues such as keeping silent or indifferent into account in communication. It should not be forgotten that such covert behaviors may vary according to the societies.

However, it should be stated that such critical incidents are the densest between the members of diverse cultures. For instance, an immigrant worker was about to get in a fight with his interlocutor when he heard the German idiom “Du hast aber Schwein gehabt” because the immigrant worker misinterpreted the word “schwein = domuz “ (pig) in the idiom and felt offended. However, the German idiom “Du hast aber Schwein gehabt” means “Amma da şanslısın” (You are very lucky!) in Turkish. The immigrant worker is unaware of the fact that “schwein = domuz” (pig) is a motif that brings good luck. Not surprisingly, this example underlines the statement “I have never seen any communication problems resulting from grammatical reasons but I have witnessed many conflicts resulting from insufficient cultural knowledge.” Therefore, we need to have enough knowledge of the foreign culture while we are purposefully influencing the member of the foreign culture through our behavior (expression). The same situation is also valid for the German expression “Gute Fahrt”. At first sight, it is easy to recognize the type of a mistake to be made in using this pattern for a member of the Turkish culture. When we literally translate this pattern into Turkish we attain the Turkish wish “iyi yolculuklar” (Have a good trip!). So, what is wrong with using the pattern “Gute Fahrt” “iyi yolculuklar.”

In Turkish a person can wish good trip to a person who departs as well to a person who is involved in the same trip with him. However, in German, a person can naturally wish “Gute Fahrt = iyi yolculuklar” (Have a good trip) to a person who is departing but he is not likely to direct the pattern “Gute Fahrt” to anybody traveling in the same vehicle with him because this pattern is used in German only as a farewell expression. Therefore, saying “Gute Fahrt” to a person who is traveling in the same vehicle with you will evoke on the receiver “I will not come with you”, and thus it will be inconvenient. In this respect, “Gute Fahrt” is not compatible with its Turkish translation “iyi yolculuklar.” That is why, anyone who communicates with a member of the foreign culture needs to be aware these issues. Otherwise, critical incidents will be inevitable.

In conclusion, approaching the speech environments only in terms of syntactic and semantic perspectives will not be enough for a purposeful communication. One of the most significant elements of communication is the pragmatic dimension. The difficulties in communication become observable with the pragmatic dimension of the language. This point becomes more significant in communication with members of the foreign culture.

Keywords: Communication, Speech, Semantic, Syntactic, Pragmatic

The type of research: Research

En basit tanımıyla iletişim, göndericinin uygun bir kanal ile alıcıya mesajını ulaştırmasıdır. Ancak iletişime pragmatik açıdan yaklaşıldığında, bu sürecin bu kadar basit bir tanıma sığmayacak kadar girift olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu komplike süreci daha da karmaşık hale getiren faktörler arasında, baş döndürücü bir gelişme gösteren dünyamıza ayak uydurma çabamızı da saymak gerekir. Bu açıdan baktığımızda iletişim modelinin de biraz daha “evrimleştiğini” söyleyebiliriz. İletişimin bu evrim sürecine açık olduğuna ışık tutan Keller’in (1994:104) şu tanımı, iletişimi çok güzel bir şekilde ifade etmektedir:

“İletişim, bir başkasına açık bir şekilde bir şey bildirmek amacıyla gerçekleştirilen her türlü davranış olarak adlandırılmalıdır.” Tanımda yer alan “davranış” kavramı bizzat “ifade (dil)” kavramıyla birebir örtüşmektedir, çünkü kişi herhangi bir ifadede bulunduğu zaman, aynı zamanda bir davranış sergilemiş olur (Hufeisen ve Neuner, 2003:107). Örneğin bir kişiye “Nasılısınız?” sorusunu yönelttiğimizde, aynı zamanda bir beklenti içerisine de girmiş oluruz. “Alıcı”dan gelen bir “Sağolun, iyiyim” cevabı bizim bu beklentimizi karşılamış olur. Ya da derse başlayacak olan bir öğretmen, öğrencilerine “Eveet,…” diye hitap ettiğinde, derse başlayacağını bildirirken, öğrencilerin artık konuşmaması gerektiğini de söylemiş olur. Dolayısıyla konuşmak ile (iletişim kurmak) sadece bir enformasyonu aktarmakla kalmıyoruz, aynı zamanda bir davranış da (tavır) da sergilemiş oluyoruz. Demek ki, dil ile davranışı birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Keller’in yaptığı tanımın devamı şöyledir: “İletişim, beraber yaşadığımız insanları belli işaretler vasıtasıyla, belli bir amaca yönelik olarak etkilemek; bu etkilemeyi yapmak isterken de, karşı tarafın, etkilenmeye değer bir sebebi fark edebilmesidir.”

Öyleyse, iletişimin özünde alıcıyı belli bir amaca yönelik olarak etkilemek ve göndericinin mesajının alıcıya amaca uygun bir şekilde ulaştırılması yatmaktadır. Bu tespitin altını çizen en güzel örnek, farklı kültür mensuplarının karşılıklı iletişimlerinde yaşadıkları “iletişim kazaları”dır. Uygun bir örnekle konuya ışık turalım: Uzun süre Almanya’da çalışan Türk bir bayan, Alman doktoruna ruh halinin iyi olmadığını anlatmak için “ciğerim yanıyor” deyimini Almanca’ya bire bir çevirerek “Meine Leber brennt” olarak ifade edince Alman doktor bu bayanın ciğerlerini incelemiş ve herhangi bir bulguya rastlayamadığını bildirmiştir (Heringer, 2004:180).

Türk kültürüne ait bir deyimini bire bir Almancaya çevirerek ifade eden bu bayan, bu davranışıyla muhatabını, amacına uygun bir şekilde etkilemeyi başaramamış ve bu davranış da bir iletişim kazasının meydana gelmesine sebebiyet vermiştir.

Bu noktadan hareketle şu soruyu da yöneltmek gerekir: Kültürlerarası (interkültürel) boyutta yaşanan iletişim kazaları, aynı kültüre mensup kişiler arasında, yani intrakültürel boyutta yaşanıyor mu? Etrafımızda şahit olduğumuz sayısız anlaşmazlıklar ve münakaşalardan da anlaşılacağı gibi, aynı kültür mensupları içerisinde de iletişim kopuklukları ya da iletişimsizlikler meydana gelmektedir (Selçuk, 2006:2). Peki aynı kültür mensupları nasıl oluyor da iletişim sürecinde birbirlerini yanlış anlayabilmektedirler?

Toplumumuzda yaşanan yanlış anlaşılmaları iletişimin temel modeliyle izah etmek mümkün değildir. Zira bu modele göre “gönderici” uygun bir kanal ile “alıcıya” mesajı ulaştırarak amaca ulaşmış oluyordu. Burada Keller’ in daha önce izah ettiğimiz tanımından yola çıkarak bu soruya cevap vermeye çalışalım: Keller’in tanımına göre, iletişimde karşı tarafa bir şeyi anlaşılır kılmak için (amaca uygun) davranışı göstermek gerekmektedir. Burada “davranış” kavramını biraz daha yakından irdelemek gerekmektedir. Yani dil ile davranış ne tür bir ilişki içerisindedir?

Konuya Holly’nin (2001:5) intrakültürel örneğiyle açıklık getirmeye çalışalım: Bir masada kahvaltı yapmak için oturuyorsunuz ve şekere ulaşamadığınız için şöyle diyorsunuz: “Şekeri uzatabilir misiniz?” Bu cümle doğru kurulmuş bir soru cümlesidir. Ancak konu bütünlüğü içerisinde olaya yaklaştığımızda bunun aslında bir rica (istek) cümlesi olduğunu anlamaktayız. Yani bu sorunuza muhatap olan kişi, size cevaben “Evet, uzatabilirim” deyip, şekeri size uzatmazsa, bir hayal kırıklığı yaşayacağınız kesindir.

Bu bağlamda, “Şekeri uzatabilir misiniz?” cümlesine, salt grameri bir boyutta yaklaşmak iletişimin sekteye uğramasına sebebiyet verecektir. Bizler, günlük iletişimde dolaylı ifadeler kullanmaya alışkınızdır. Yukarıdaki örnekte böyle dolaylı bir ifadeyle amaç, bir isteği kibar bir şekilde formüle etmekten ibaretti. Böylelikle kullandığımız dil aslında bizzat bizim davranışımızdır. Yani dil ve davranışı birbirinden ayrı düşünmek imkânsızdır. Zaten tam bu noktada iletişim daha da karmaşık hale gelmektedir. “Alıcı”ya mesajı gönderdiğimiz andan itibaren aynı zamanda kendi tavrımız ve karakterimiz hakkında da ipuçları vermiş oluyoruz. Bu yüzdendir ki iletişim kurduğumuz bir kişinin söz ve ifadelerinden, o kişi hakkında bir yargıda bulunabiliyoruz. Örneğin kişinin bir cümlesinden bile onu “kaba” ya da “kibar” bulabiliyoruz. Tüm bu örnekler (sözlü) iletişimin bizzat davranış olduğunu bizlere göstermektedir. İletişimde ifadelerin, jest ve mimiklerin iletişimin seyrini etkileyen çok önemli unsurlar olduğunu herkes kabul etmektedir. Ancak ilginç bir husus daha vardır ki, o da kişinin, karşısındakine hiçbir tepki (gerek sözlü gerekse de sözsüz) vermese bile aslında bir iletişim içerisinde bulunduğudur. Başka bir ifadeyle iletişim kuramamak imkânsızdır (Heringer, 2004:19). Yani bir kişi bize bir şeyler söylese ve biz bu söylenenlere hiçbir tepki vermesek bile, muhatabımız ile bir iletişim kurmuşuz demektir, çünkü “gönderen” konumundaki kişi, bizim bu tepkisiz duruşumuzu, kendisine alınmış bir tavır olarak algılayacaktır. Böylelikle, kayıtsız kalarak bile bir iletişim içerisinde olduğumuzu da görmüş olmaktadır. Yani sadece sözel ve beden dili ile değil, aynı zamanda hiçbir tepki göstermeden de bir davranış sergilemiş oluyoruz. Bu da etkili bir iletişim için çok önemli bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. “Sessiz kalma” ya da “kayıtsız kalma” gibi örtülü davranışları da incelerken, çok dikkatli olunmalıdır, zira bunlar toplumdan topluma farklılık göstermektedirler. Söylenen bir söze hiçbir tepki vermemek, bazen “sükût ikrardan gelir” yani “sessiz kalmak kabullenmek demektir” olarak yorumlanmaktadır. Ancak toplumun bazı kesimlerinde kişiler sadece tatsızlık çıkmasını diye karşısındakine kayıtsız kalabilmektedir. Dolayısıyla kişilerin tüm tepkisiz tavırlarından karşısındakinin bütün sözlerini kabul ettiği gibi bir anlam çıkarmak da doğru bir yaklaşım değildir. Bu durum hem “interkültürel” hem de “intrakültürel” iletişimsel düzlemler için geçerlidir. Ancak şunu da hemen eklemek gerekir ki, iletişimin tüm çeşitlerinde “interkültürel” boyutta ele alınan konularda, kişiler, o ilgili ülkenin kültürüne vakıf olmadıkları için daha fazla sorun yaşamaktadırlar.

Konumuzu Daniels’in (1985:152) interkültürel boyutta yaşanmış olan bir yanlış anlamayı ortaya koyan şu iletişim örneği ile sürdürelim: “Bir Alman ve yabancı işçi arasında ‘Du hast aber Schwein gehabt’ sözü yüzünden neredeyse bir kavga çıkıyordu. Zira yabancı işçi Almanın sarf ettiği bu deyimini hakaret olarak algılamıştı.” “Amm da şansın varmış” olarak çevirebileceğimiz bu deyim yabancı işçi yanlış anlamıştır. Ancak deyimde geçen “Schwein = domuz” kelimesini kendince yorumlamaya çalışan yabancı işçi, bir hata yaptığının farkında değildi. Yabancı işçi, deyimini birebir çevirse bile gerçek manasını çözümleyemeyecek ve

bir iletişim kazasının kurbanı olacaktır. Çünkü deyimini birebir çevirdiğimizde “Amma da domuzun varmış” gibi anlamsız bir karşılık elde ederiz. Ancak içinde geçen “domuz” kelimesi de zaten bu deyimde yabancı olan kişiyi yanıltarak, sanki bir hakaretle karşı karşıya kaldığı hissini uyandıracaktır. Oysa batı literatüründe “domuz” şans getiren bir hayvan olarak da bilinmektedir (Hajaj 1987:53). İnterkültürel boyutta yaşanacak olan iletişim kazaları sadece deyim bazında değil, dil sisteminin diğer alanlarında da görüldüğünden, interkültürel boyuttaki iletişimi daha da sorunlu bir alana taşımaktadır.

Bu bilgiler ışığında iletişim sürecinde mesajın amaca uygun bir şekilde alıcıya aktarılması sürecinde birçok faktörün aynı anda rol oynadığını görmekteyiz. Buradan hareketle iletişimde ortaya çıkan üç önemli unsur şöyle sıralamak mümkündür:

- dilsel unsurlar (konuşma kalıpları)
- bu unsurların konu bütünlüğü içerisindeki işleyiş ilkeleri
- bu unsurların spesifik kültürel arka planı LÜGER (1993:27)

Almanca bir kalıp olan “Gute Fahrt” örneğiyle konuya biraz daha açıklık getirmeye çalışalım. Bu kalıbı anlamaya çalışan bir Türk öğrenci (iki dilli bir sözlük yardımıyla) bu ifadenin Türkçe karşılığının “iyi yolculuklar” olduğunu kolayca bulabilir. Ancak bu işlemle öğrenci yukarıda saydığımız faktörlerden sadece birincisini dikkate almış olur. Bu ise sağlıklı bir iletişim için yeterli değildir. Yukarıda saydığımız ikinci ve üçüncü faktörler ışığında konuyu irdelediğimizde, bu kalıbın Türkçede farklı, Almandada farklı bir kullanımının olduğunu görmekteyiz. Türkçede bir şahıs hem yanından ayrılan bir kişiye, hem de beraber yolculuk yaptığı bir kişiye “iyi yolculuklar” diyebilirken, Almanya’da birlikte yolculuk yapılan birisine “iyi yolculuklar” dilenmesi (konu bütünlüğü ve spesifik kültürel arka plan bakımından) uygun değildir. Öyleyse, Almandada “Gute Fahrt” (= iyi yolculuklar) kalıbı aynı zamanda bir vedalaşma kalıbı olarak kullanılmaktadır. İşte bu bilgidен yoksun olan bir Türk, kalıbın Almanca karşılığı olan “Gute Fahrt”ı yanlış yorumlayarak yan yana seyahat ettiği bir Alman’a “Gute Fahrt” dileyerek iletişimin sekteye uğramasına sebebiyet vermiş olacaktır.

SONUÇ

Konuşma ortamlarına sadece “Semantik” (Anlam Bilgisi) ve “Sentaks” (Cümle Bilgisi) bakımından yaklaşmak sağlıklı bir iletişimin kurulabilmesi için yeterli değildir. İletişim kazalarının önlenmesindeki üçüncü önemli unsur Pragmatik boyuttur. Dilin pragmatik boyutuyla birlikte iletişim alanındaki zorluklar da ortaya çıkmaktadır. Bu zorluklar aynı kültür mensuplarının birbirleriyle olan iletişimlerinde daha az hissedilirken, hedef kültür mensubu ile kurulan iletişimde çok daha fazla karşımıza çıkar.

Sağlıklı bir iletişimi kurabilmek için sadece dil unsurlarının anlamlı olması yeterli olmamaktadır. Kullanacağımız dil unsurlarının aynı zamanda ilgili alıcıya uygunluğu ve dahası iletişim ortamına (konvansiyona) uygunluğu bakımından da ele alınması gerekmektedir.

Zaten zorluk da burada ortaya çıkmaktadır. Bu zorluk aynı kültür mensuplarının iletişimde daha az karşımıza çıkarken, hedef kültür mensuplarıyla olan iletişimimizde daha da çetrefilli bir hal almaktadır. Zira yabancı kültüre hâkim olmadan kurulacak olan iletişimlerde, iletişim kazaları sıkça karşılaşılan bir durum olarak görülmektedir. Bu sebepten dilin pragmatik yönü üzerinde durmak hatasız bir iletişim için ihmal edilmemesi gereken çok önemli bir unsurdur.

KAYNAKÇA

- DANIELS, K. (1985): Idiomatic Competenz in der Zielsprache Deutsch. Yayınlandığı yer: Wirkendes Deutsch 35, s. 145-157.
- HAJAJ, M. (1987): Mustaphas Geschichten aus dem Morgen- und Abendland. Wuppertal.
- HERINGER, H.-J. (2004): Interkulturelle Kommunikation. A. Francke Verlag. Tübingen u. Basel.
- HOLLY, W. (2001): Einführung in die Pragmalinguistik. Langenscheidt. Berlin.
- HUFEISEN, B. - NEUNER, G. (2003): Angewandte Linguistik für den fremdsprachlichen Deutschunterricht. Langenscheidt. Berlin.
- KELLER, R. (1994): Sprachwandel. Von der unsichtbaren Hand in der Sprache. Tübingen.
- KILIÇ, V. (2002): Dilin İşlevleri ve İletişim. Papatya. İstanbul.
- LÜGER, H.-H. (1993): Routinen und Rituale in der Alltagskommunikation. Langenscheidt. Berlin.
- SELÇUK, A. (2005): Kültürlerarası İletişim Açısından Günlük İletişim Davranışlar. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13, 1-17.